

բոլորպէնին ջնջելու է գ կէմ նկատմամբ Անա-
նոնի հատակոտորներուն։ Սերեսի վայ քիչ
ազդեցութիւն չէ ձգած Փաւատոսի նաեւ Բ.
Պատմութիւնը. առ այս համզուելու համար
երկուքին համեմատութիւնը միայն բաւական է։

Գր. Խալպթեան ու ուղցաքետը նկատելով՝
որ Թէերւս ընթերցողներն ի համամա-
թիւններէն հաշտակ հետեւութեան յանդին,
անդից զմեզ կանիւա գուռչացընելու համար՝
առ շենին ի գուն Անձնութիւն կցիտութեան
եւ. առասպելաբանն թեան հանդէպ՝ Սերեսիս
պատութեան արժանահաւատութիւնը եւ
զվանաւորաբար անդ ամրողը հայ պատճագիր-
ներու մէջ գրաւած գնահատելի խնդրությունու-
թիւնը. քայլ այս պատճառաբանութիւնն ըստ
իս ոգ թեմ չէ. Վասն զի յարդելի քննադա-
սին համեմատութիւնները բոլորն ալ Անձնութիւն
եւ Սերեսիս մէջ աւելի լիզուակնն համաձայ-
նութիւն մը կը հաստատեն. արդ պայմէկ ան-
գաւերագիր գաւերագրէն, նյոյգէս գաւերա-
գիրն անգաւերագրէն կինա լիզուակնօրէն
օգտուիլ, առանց իսր պատմուածներուն ճշմար-
տութիւնն եւ մատենացրական արժանահաւա-
տութիւնը տուժելու.

(C) 2000-2001 (L11)

Հ. Ա. ՄԱՏԻԿՅԱՆ

ԿՐԵԱԿԱ ԲՐՅԱԿ ԳՈՅՔՆԻՐ ՅԱՅԱԾ ՀԱՅՈՒՅՑ

Ախակատար վարք սրբոցի Հեղինակը Իրեն-
նայ վարքին մէ Յ յառաջ կը բերէ Պատ-
հին Թարգմանութեան, Հատուած մը Իրե-
նէսուէն՝ Ընդդէմ մզկէցն վլորինասի¹, Հայա-
լեզու անշտաներու միայն ծանօթ այս փոքրիկ
Հատուածը Նւևրինիս յիշած պը՛ռ ոսուաչու-
թեան Եւ ընդդէմ Փօրմանուի թիթէն² իրեւու-
Հայկական մասգրու փութաց ծանօթնենել
Պիտրա աստրաբարդառնեռու՝ Կելլով Հայա-
պատասխան յատին թարգմանու թիթէն³,

Digitized by srujanika@gmail.com

3. "Կակ իրավունք պարեց Թուղթս Նախառուս . . . ի
մասն ընդուն Փէտրուս մահ ուղարկ Աւելիուն
Վանակ և իշխափորս Պատու Եթէզ 70 Եթերն կը
յէցէ Ad Florinum de monarchia անձամբ, Cat. e. 35,
ան և Harvey, Sancti Irenaei libros quinque adversus
haereses, t. II. էջ 420-ը.

³ Analecta sacra Spicilegio Solesmensi parata,
t. II, 200-1. Ex epistola S. Irenaei ad Florinum.

Աւստի՞ է այս հինգերոք գաբռա լեզուա-
ստառածած հատակոսորը. արդեզր առափելց
հետեւողին նեղդեմ Փղորինսի յօրինած, գա-
սական դարս մեջ հայրենի վերածուած եւ
ապա հանափորյա առաջած թշթիմի գոյութեան
միակ վիճա, թէ մինորուամբ միայն հայր-
ացած բեկոր մէն. Աչա հարցու որուն պատաս-
խան կը ցանկանին տայ այստի՞ :

Առաջին կերպ հաստատելու համար չու-
նիք ու եւ իցէ՝ ըլլայ դրական ըլլայ ժիշտական,
ապացոյշ. չեւք կարծեր ընդհակառակն որ լիսնի
հայրապետին «Ընդդեմ. հերձուածոց» (— չելեց-
չօս ոչ մատրոսի դիշ փեսանամսու շնածաւ)՝
և «Ցցցք» (— եւս էպիւէւս ուն ձուուուլուկով
սիրութաբ) իրենց ծախօթ. հիմական զլուխ
գործոցները թողով մեր նախնիք՝ ձեռնարկեն
թարգմանել առարկան թուղթ՝ մը. թեև
պատկեր ենք շետքել, ուրո՞ւ ուն մի ենա է ծնն ծեծն
ուուշին շահոն (— վասն թէ չէ Սատուած
պատճառը չարեաց) սիրտզանին ներքեւ պար-
ագուած բովանդակութիւնն՝ երկարմատեան
վարդապետաւութեան Հայաստանի մեջ գործած
հոսանքին դէմ իրեւ թուումք կրնար ծառապու-
թիւն մատուցանել. Մեզի համար յամենայն
դէպս ստուգագըն է երկրորդ կետը. այսինքն
— մէկ հոսքով — իրենեան այս հատուածը
արտագրութիւն մըն է պարզ՝ Եւսեբեայ եկե-
անքան պատմութեան հայերէն քնարքէն:
Մեր այս կարծիքն ի հարկէ ինդդրոց նիւթ
ենք ըլլար, իթե եկեղեցական պատմութեան
պատմութիւնն մէջ առաջին առաջին պատմութեան

1 իւ սերիսափ Կիսարացւոյ Պատմութիւն Եկեղեցւոյ
արզաքանեալ Նոր թարգմանութեամբ ի յոյն բնագրէն,
Ենետ. 1877:

τοῦ Απόστολοῦ Χριστοῦ Η. Λαζαρί τοῦ γένους Καποδιστρίου
Εὐοεβίου τοῦ Παμφύλου ἐκκλησιαστικῆς Ιστορίας
βίων δέκα Scaphusiae MDCCCLXVII.

(**গুপ্ত**) । নামবাদ্যাসনোঘৰিদ্বাৰ শ্বেষ আসোৰ (= ১.)
মুকৰ্পদমানোঘৰিবৰান মেঁড়ি, পৰি কৰ পুৱাৰো নৰ্জনৰেখ
হাজ হাসতাকীপোৱৰিন মেঁড়ি ৰ. ৰে কৰ কাৰ্পতৰ্য “শ্বেষ
গুৰুণ...” । আসোৰৰ চৰিত্ব (ৱৈ তঃ ক্ষত্ব আসিগ)
ওপৰ পুৱৰ্কৰুপোৱৰ, পৰি পুজ্যৰূপো ফৌজেৰী হি
তাৰুলৰুম (ৱৈ তঃ বাসিলেক অৱলৰ্গ) । আসোৰৰ ক
শ্বেষাদমানোঘৰিবৰান কাৰ্পতৰ্য ৰ. ৰে মেঁড়ি, পৰি মু
পোৱাৰী কৰ মুকৰ্পদমানোঘৰিব “শ্বেষ বৰি বৰি গুৰুণ...”
জুলোৰ নৰ্জনৰিন (বালু লোক) আৰ পুৱৰ্কৰুপোৱৰ
ৰ পুৱৰ্কৰুপোৱৰিন বৰি পুৱৰ্কৰুপোৱৰিবৰ দৰ্শনীয়ৰ
পৰি, পৰোৱা হাসৰাদুষ পুৱৰ্কৰুপোৱৰিন ক হাজ মুকৰ্প-
দমানোঘৰিদ্বাৰ (= ২.) “জুলোৰ নৰ্জনৰিন...”
পৰিৰ ফুৱৰ্গুড়ৰ বৰি পুৱৰ্কৰুপোৱৰিবৰ দৰ্শনীয়ৰ
৩. “ছাবি পৰি আমনোঘৰিবৰান পুৱৰ্কৰুপো অৰ্থাৎ
পৰি অৰ্থাৎ উত্তৰ পৰিৰ (সুনোৰেৰ তঃ পুঁচুঁচু) ।
৪. ইৱে রূপ দৰাৰা, পৰোৱা মুপোৱাৰী ক হাজৰ
“চৰ্ট নৰ্জন চৰ্ট নৰ্জন” । “প্ৰ স্বেৰিন গুৰুণ নৰি,
পুৱৰ্কৰুপোৱৰৰ, হাসতাকীপোৱৰ নৰি মুকৰ্প
কৰ নৰোৱাৰ্পৰি পুৱৰ্কৰুপোৱৰ নৰি হাজ
মুকৰ্পদমানোঘৰিন জীৱেলুপোৱন ক, পৰি শ্বেষ ৰ. ৰি
মেঁড়ি । আসোৰৰ নামৰূপ অন্মু নৰি (৩.) কৰুণানুৰ
ধৰ্ষণ জীৱ বৰি নৰ্মান হাজৰুকৰিনৰিন; দৰাৰ পুজ্যৰূপ
ক ৰ. ৰে আ হাসতাকীপো কৰিব দৱেষ্ট পুৱৰ্কৰুপোৱৰ
হাসৰাদুষ বৰি বৰুৱানুৰ লুকৰ বৰুৱানুৰ বৰি পুৱৰ্কৰুপো
নৰেৰ অপোসোলিখৰ প্ৰেসৰ্ভিতেৰোস,, পৰোৱা হৰ্ষাশৰ
পৰিৰ অন্ধকাশ মেঁড়ি মুকৰ্পদমানোঘৰিদ্বাৰ কৰি আসু
ৰ. “বৰুৱানুৰ বৰেৰ পৰি (ৰে) জুনোৱৰুগু (মালু
ড়); অসু অন্ধমাসৰ হাসতাকীপো গুৱামুকৰিবৰ
হাসৰাদুষ হাজ মুকৰ্পদমানোঘৰিন কৰ শৰ্পৰ জুনোৱা
নৰোৱাৰ্পৰি মুকৰুকৰ বৰি কৰ ফৰি বৰি কৰি কৰি কৰি
বৰুৱানুৰ পৰিৰ পৰিৰ জুনোৱাৰ্পৰিৰ অন্ধকাশৰুগু
কৰি, পুজ্যৰূপ দৱাপৰি পুৱৰ্কৰুপোৱৰ দৰাৰ পুৱৰ্কৰুপো
জীৱেৰ পৰিৰ পুৱৰ্গুড়ৰ”^১ আপোৱৰুগু, পুৱৰ্কৰুপো

Արտափ ալ բառական կը ներկայացնեն
ըսմիկ հայ, հասակուորը եւսերեան ասորի
ընագիրը, պայուն Հանգերձ աստ անդ ունի
փառքը յաւելուածներ ու պակածներ. պայ
հեռավոր սպանն առաւու է մեր կոստեան

1 Կ Պ Պ Ե Մ Ե Ւ Ե The ecclesiastical history of Eusebius in syriac, ed W. Wright and Melean, with a collation of the ancient armenian version by Dr. A. Merx Cambridge 1892.

Cambridge 1898.
• Sat difficile est *κατατηνει*, introspicere, quid
legerit interpres, dum sic verterat, pro *την βασιλικην* usus
vocabulo *θεωρει*, i. e. *πλατεια*, *άγορα*.

եթէ նկատենք այս պարզագուներն, որոնց տակ
մինչեւ մզզի եկած հասած է այս համառածը-
փոխանակ մի տա մի մատնանշելու այս տեղ
սարբերակները՝ պատշաճ կը համարիմք ամ-
բողջապէս ներկայացնել Հոս բնագիրը՝ ասոր-
ւոյն մանր բաղդատոթեմաթի Արովշետե ինչ-
պէս եկեղեցական պատմութեան Հայ թարգ-
մանութիւնը, Խոյնպէս մեր հատած բառ առ-
բառ կ'ընթանայ ասորույն հետ, առանց մեծ
գժուարանթեան պիտի կարենանք մատնանշել
ստորեւ հարազան ու անհարազատը՝ Հաւան
չեմք սակայն *Analektos* Եծղնակին կարծեաց,
որուն համանայք հատածին յաւելուածներին գը-
պակաները պարզապէս Հայ թարգմանշին կը
վերաբրուին, այն թարգմանշն որ գիտցած է
բառական հայերէնի վերածել Եւսեբիոսի Եկ-
ղամատոթիւն:

Այս ուսմանքը, Փրոբիանէ՛ չեն առողջք⁸,
եւ ոչ են միաբանընդ էկիզեցի. զ զայս ուսմանք
երգածք որ եղան յառաջ քան զմել, որը էին
աշակերտ առապելովն, ոչ ետուն քեզ. Զք
5 տախ ես զքեզ ԱՄսիս ներքին, [եւ] միեւ
տպայ էի առ Պաղկիարազոսի⁹ ի սրահն փողո-
ցացին ի քանձնէլապէս զնայիր դռու, եւ զարու-
նայիր¹⁰ զփոր ուղար եւ զնանքու ցուցանել առ
ևս. Զք առաւել իյնիմ ես զայն¹¹ որ յայնմ
10 ժամանակի էր, քան զպօս որ այժմ գործի.
զի ուսումն մանկութեան ընդ նին ընդ շնչյան
ան եւ ինսուն ընդ նմա և վան այսորին
հարգան առա զնզեն¹², յուրօն նստեր եւ ու-
սուցանքը (բանելն)՝¹³ Պաղկիարազոս, եւ յի-
15 շնէր¹⁴ զել նորս եւ զնուու նորս, եւ զմա-
նութիւն մարս նորս¹⁵ եւ զուումն զոր ու-
սուցանքը ուղղութեան, եւ զդայած որ քնայց
ևս բնց. Յու զնանու [առանարանին]¹⁶ եւ ընդ-

1 Ալյոսկա Ա. Խոկ Յ. Փլարտիւ. Հման. Եկ. Պատ. էջ 372 “Եթե այլք որ ի համար քաղաքի բռնպահապին, զի էր նաց առանձնար Պարփակուու.”

• 11. 6. *յաւելով*, վարդապետութիւնը.

Տ.Ա. Յ. Կը կը են հոս փայրի յաւելուած մը, տիս

Ճարեան, անդ, էջ 391 ս. 13-17:

և Բնաղիր՝ ուստիւնքս, ուղղեցինք:

8 Այս համաւայը Ա.Ի. Համաձայն կ ուղիւրվ ըստ ուսու-
նական պահանջման առաջ մեջ մասնակի էն ալիստ նկանի

առ Պողիկարպոսի :

8 11. | 19. 1992, 111, — 1 պաշտան աքքունի:

3. 8. "Թակամերությունը պահպանությունը և առ այլ պահպանությունը"

1. Զայն . . . զայն՝ Հայեաբանութիւն, Ա. Երկու անգ

W. H. B.:

• 11. 8. 1- զանդղին:

10 Ա. Ե. Յ. Ա. Խ. կամ բառը **իւծով**, սակածություն.

и "Сибирь", № 10. С. 6-7.

այլս որ տեսին զտեն մեր՝, որքեւ պատմեր 20 թէ թէ զիարդ յիշէ նու զրան նոցու . . . և եւ լուսի են, եւ գնելէ զնոսս ի մօխ, եւ հա- նազազ շնորհաւքն Աստուծոյ միրավ յիշեմ զնոսս, եւ կարեմ վկայել առաջ Աստուծոյ, զի եթէ լուր ինչ՝ երանելին՝ որ պատմեր

¹ Այս 2. Եւ Երես առ կը գնել ոյս հետեւ, համաօ-
սութիւն համար թէ Նշանակելու համբար թէրին, լոյսի 25 չ. Ա. Եւ Ե. առնի աւելի, տես չ-որ եւ առ, առ 32—39
2. Յամադր լուսի, գրւշւէլ (նորմատիկամոս) զնոսս առ ի մէշանիկի ու ի քարոբի, ուղի է ուղի ինուս (ձև) է՛տ չի չափ (զա). Ա. բառակա Ա. լուր եւ, եւ ուշէ (յօհօ) Պատու է ինչ (իշահօ), Հ. առաջ Ա. ի և Ե. ի գարտիկ, յամեւածն
3. Ա. Եւ Ե. լուր ինչ այս ու ոյ ի իւ.

25 վարդուապետոթեան առաքելոց էր, ինչոյր զա- կածն իւր, եւ ասեր, Ա. վարերար Վաստած, որց ժամանակաց պահեցեր զեղզ, զի համ- բերից եւ ոյսու, [եւ լուսոց զայսպիսի բան], եւ վախչեր ի տեղունի անուի ուր կայրն կամ 30 անունի անդ, յարժամ լուր զայսպիսի բան [խոսանի]։

1. Ա. Եւ Ե. Ա. ըստ սովորութէ եւ առ ասերու-
2. Բնադր յայսու, որու կոսուած հասուածը լու-
3. Ա. Եւ Ե. ենթածում ըստ թէրեւու:
4. Բնադր յայ, ոզեցին ըստ Ա. հա-
5. Բնադր անդ, ուզեցին ըստ Ա. հա-
6. Հ. ի յաւելուած, լուրին Ա. Եւ Ե.:

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆՆԱՆ

LINGUISTISCH

e-Präteritum und seine Endungen.

Die hauptsächlichsten Typen des arm.
o-Präteritums sind folgende:

- a) Prät. auf -a, z. B. *mnam* je reste'
mnaç-i je suis resté'.
- b) Prät. auf e, i, oy, z. B. *lnum* j'emplis',
le-i (für *lic-i*).
- c) Prät. auf -ea- von den Verba auf
-e, -i, z. B. *gorçem* je fais', *garçim* je suis
fait', *gorceç-i* il a fait', *gorceçaw* (für **gorceçaw*),
il a été fait'.

Im folgenden will ich versuchen, folgende Fragen zu lösen: a) Woher das e-Element? b) Woher das vorhergehende vokalische Element *a*, *i*, *e*, *oy*, besonders aber *ea*? c) Woher die Endungen des e-Präteritums, die sich bekanntlich mit den Endungen des Wurzelpräteritums decken? Dabei wird auch die Bildung des Passivums gestreift werden.

Was den ersten Punkt anbelangt, so hat Meillet Esquisse 86 vermutet, e sei aus idg. *-ske- entstanden, was ja richtig sein kann, und ein armenischer Aorist wie *mnaç* je suis resté' entspräche einer indogermanischen Bildung, wohl inkohärenten Karakters, wie sie in gr. φάσκων vorliegt.

Weder die Bedeutung: griech. In-
cohärent-iterativ, arm. Aorist, will recht
dazu stimmen, noch ist es für gr. φάσκων

Լ Ե Տ Ա Խ Ա Բ Ա Խ Ա Կ Ա Խ Ա

ՑԱՅՐԵՆ Ե-ԿԱՍՈՐԵԿԱՂԻ ԳԺՄԱՆՈՐ ԹԻՎԵՐԸ

Հետեւալիներն են՝
— կատ. առզ, օրինակ՝ Զամ. Զայ-է.
բ) կատ. եռզ, է, ոյով, օրինակ Ը-ո-ւ-ւ-է-շ-է-
(փոխանակ ըլլալու *կշ-է).
է) կատ. եռզ, է, է վերջաւորութեամբ
բայերէն, օրինակ գործեմ՝ գործէմ, գործեց, գոր-
ծեց- (փոխանակ ըլլալու *կործեց-ո-):

Ցաշրդով կը ցանկայի Տեսեւեալ հար-
ցերով լուծում առա. նախ թէ Աւամի է ցատարը,
երկրորդ Աւամի են կանխող ու է, է, ոյ այսա-
ւոր աւամերն են գժմաւորոր Աւամի են երկ-
րարաց. եւ երրորդ Աւամի ցամաստեական վեր-
ցաւորութիւնները, որոնք — ինչպէս յայսուի է
— արման կատարեալ մը վերջաւորութիւններուն
հետ նոյն են բացաձակագիր: Առթիւս պիտի
շաշփեմ նաեւ կրասորականի կազմութիւնը:

Առաջին կետի մասին Meillet կը կարծէ
թէ շ ծագած ըստ հայ հնդեւ. -սկէ-էն, որ կիսոյ
ուզը ըլլալ եւ հայ. Այսի կատարեալ մը հա-
մապատճառն հնդեւ. կազմութեան մը, ի հարկէ
սկզբաւորական նկարագրով, ինչպէս կայ յի.
քածոխով մէջ:

Բայց ա՛ հշանակութեան կողմանէ յա-
նաբէն՝ սկզբաւորական կրկնական, եւ հայ կա-
տարեալ կը համաձայնին իրարու եւ ա՛ ալ սուս-